

УДК 316.7

**ІНКЛЮЗИВНІ ПРАКТИКИ В СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ РІВНЕНСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ**

Марина ШАТРОВА – кандидат історичних наук, доцент, кафедра івент-індустрій, культурології та музеєзнавства, Рівненський державний гуманітарний університет
<https://orcid.org/0000-0001-5103-8242>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.50.994>
shatromarin5@gmail.com

Визначено функцію публічної бібліотеки в створенні інклюзивного культурного простору, наданні доступу до інформації та культурних послуг; проаналізовано досвід діяльності з впровадження інклюзивних практик Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки. Здійснено структурний аналіз впровадження соціально-значимих громадських ініціатив з проєктної діяльності РОУНБ, розроблено низку рекомендацій щодо створення інклюзії в бібліотеках. Зроблено спробу виокремити і охарактеризувати поєкти з інклюзивної практики досліджуваної бібліотеки.

Ключові слова: культурна послуга, безбар'єрність, інклюзивність, людина з інвалідністю.

Постановка проблеми. Інклюзія є явищем, що обіймає соціальну і культурну складову, передбачає створення умов для однакових можливостей всіх прошарків соціуму в культурних, освітніх, громадських процесах, а саме в доступі до інформації та культурних послуг. Серед соціокультурних установ, що реалізують принципи інклюзивності – публічні бібліотеки. Адже вони не лише забезпечують доступ до інформації, але й сприяють культурному розвитку, залученню до соціуму та освіти всіх членів суспільства, незважаючи на їхні фізичні або соціальні можливості.

Обслуговування людей з інвалідністю є одним із пріоритетних напрямів роботи працівників КЗ «Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека» (КЗ «РОУНБ»), які організовують навчальні та консультаційні заняття, змістовне дозвілля, створюють адаптований контент, реалізують проєкти, спрямовані на роботу з людьми з інвалідністю різних нозологій.

Останні дослідження та публікації представлені розвідками дослідників, нормативно-правовими актами України, аналітичними матеріалами тощо. Серед останніх публікацій: В. Паламаренко «Бібліотечні інновації як основа розвитку центрів культурно-дозвіллевих послуг» [19], Н. Вовк «Роль івент-менеджменту як бібліотечної інновації в підвищенні привабливості публічних бібліотек: аналіз тенденцій та успішних практик» [2]. Зокрема, у статті аналізується інклюзивна *Сенсотека* публічної бібліотеки № 18 Централізованої бібліотечної системи м. Львова, яку перетворено в навчальний інклюзивний простір; Є. Кабаренкова «Бібліотека у забезпеченні можливостей для старшого покоління» [10], Н. Розколупа «Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці» [16], «Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» [17].

Аналіз наукової літератури доводить, що досліджувана тематика чимало років перебуває у фокусі зору як бібліотекарів-практиків, культурологів, так і вітчизняних наукових дослідників зокрема. Проте, варто зауважити, що тривалий період часу у фаховій літературі ця проблема розглядалась у контексті бібліотечного обслуговування «людей з обмеженими можливостями», чи «людей з особливими потребами». Це простежується у роботах С. Лапшиної [11] про обслуговування користувачів з особливими потребами в РОУНБ; С. Васильченко, Н. Солонської, О. Воскобойнікової-Гузєвої – про інформаційне обслуговування людей з інклюзивної групи [1], Ю. Остапчук – питання бібліотечного обслуговування людей з порушеннями зору крізь призму рівноправного доступу та однакових можливостей [18], З. Романухи «Безбар'єрний доступ до інформації користувачів із порушеннями зору в Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці» [21]. Н. Кунанець свої наукові праці присвятила питанню диференціації обслуговування користувачів з особливими потребами та використанню електронних бібліотек в обслуговуванні «користувачів з особливими потребами» [8, 9]. Проблема в обслуговуванні людей з особливими потребами в бібліотеці та роботі бібліотек із користувачами, що мають обмежені фізичні можливості, присвячувались розділи сайтів бібліотек, а також бібліотеками укладались методичні рекомендації [16], списки інформаційних ресурсів тощо. Нині змінились і підходи, і термінологія. Тепер маємо «інклюзію» та «інклюзивність», «безбар'єрність» та доступність як фізичного, так і цифрового середовища бібліотек, а також застосовуємо термін «людина з інвалідністю».

Усі представлені джерела охоплюють той чи інший аспект теми, але вимагають детального вивчення та систематизації для її комплексного розкриття.

Мета роботи полягає у виявленні та аналізі сучасних тенденцій у сфері інклюзивної соціокультурної діяльності, зокрема й на прикладі діяльності культурних інституцій регіону, а саме КЗ «Рівненська ОЦНБ» РОР.

Виклад основного матеріалу. Форма або зміст інформації, може служити бар'єром для доступу до інформації для багатьох людей з обмеженими можливостями.

Розвитку потенціалу бібліотекарів, упровадженню соціально- значимих громадських ініціатив сприяла проектна діяльність. За останні п'ять років підготовлено низку проектів:

– *«Бібліотека – інклюзивний простір для молоді»* (конкурс Управління у справах молоді та спорту облдержадміністрації; профінансований) [24, с.39]. Проект спрямований на соціальну інтеграцію та розвиток активності дітей, молодих людей з інвалідністю та їх однолітків шляхом формування інклюзивного середовища в публічній бібліотеці та проведення інклюзивних розвиваючих тренінгів та культурних заходів. У рамках реалізації розроблена інклюзивна молодіжна програма, реалізація якої дозволила опанувати нові технологічні, практичні знання, отримати соціально-правову підтримку, налагодити молодіжно-культурні контакти, реалізувати творчі ініціативи в інклюзивному середовищі, стати учасниками інклюзивних майстер-класів, тематичних тренінгів, мистецьких заходів. У рамках реалізації проекту організовано фотовиставку світлин «Погляди», що проілюструвала цікаві практики роботи великих і малих бібліотек Рівненської області та активізувала бібліотекарів і молодь до впровадження суспільно-корисних молодіжних ініціатив. Загалом представлено 20 робіт книгозбірень Березнівського, Володимирецького, Здолбунівського, Острозького, Сарненського районів, міст Вараш та Рівне. В результаті реалізації проекту вперше сформовано інклюзивний молодіжний простір на базі інтелектуального середовища публічної бібліотеки, який забезпечив конструктивну взаємодію різних соціальних груп дітей, молоді, батьків та запропонував навчальні, дозвіллієві, інформаційні, культурні послуги.

Бюджет проекту – 58.870 грн. Термін реалізації – 2020 рік.

Заходи в межах реалізації проекту див. «Програму «Бібліотека для людей з інвалідністю. Соціальні послуги» [24, с.40].

– *«Майстерня культурного лідера»* (конкурс Управління інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю РОДА; через пандемію не профінансований). Проект спрямований на посилення потенціалу бібліотекарів Рівненської області як культурних лідерів громад та переорієнтацію роботи бібліотек як центрів культурного простору громад, що відповідають потребам та очікуванням мешканців. Планувалася виїзна «Майстерня культурного лідера» на базі Смизької ОТГ для 25 бібліотекарів області віком до 45 років. Програма Майстерні передбачала показ результатів кращих проектних практик, обмін досвідом, тренінг-сесії: «Бібліотека – платформа реалізації проектів для громади», «Туризм – ефективний інструмент розвитку громади», «Культурні індустрії і розвиток бібліотек», «Як працювати з громадою», «Комунікація з громадою»; воркшоп «Створюємо культурний продукт/послугу», який дозволить згенерувати нові ідеї для культурних послуг та продуктів важливих для громади [24, с.40].

– *«Читати, слухати, дивитися: Про мистецтво»* (конкурс Українського культурного фонду; проект не реалізований через пандемію). Ініціатива спрямована на розвиток умов для безперешкодної участі осіб з інвалідністю в культурно-мистецькому житті, створення для них можливостей для творчості, доступу до надбань культури і мистецтва. Ідея інклюзії реалізовувалася шляхом формування діалогу між людьми з інвалідністю та здоровими людьми завдяки створенню мистецького інклюзивного простору в публічній бібліотеці, як «третього місця в житті громади», підтримці взаєморозуміння та толерантності завдяки мистецтву. В рамках проекту планувалися: організація мобільної мистецької локації; створення інклюзивного освітнього мистецького продукту – виставки постерів про митців з інвалідністю, аудіоверсії постерів; 10 тактильних 2D-картин, 10 відеоверсій жестовою мовою; мистецькі Fluid Art інклюзивні майстер-класи для змішаних груп та інші активності [24, с.41].

– *«Військові читають українську...А що читаєш ти?»* (конкурс міні грантів ГО «РОВ УБА»). Проект спрямований на промоцію книги та читання серед жителів Рівного та літературну соціалізацію дітей, молоді, військових та ветеранів через просвітницьку діяльність публічної бібліотеки: мотиваційну виставку постерів (20 шт.) із зображенням рівненських військових, ветеранів, патріотів, які стали символами нашого часу. Військовий у концепції проекту виступає лідером суспільної думки, який пропонує українську книгу та читання як спосіб дозвілля, розвитку та пізнання. Планувалися презентації та експозиції виставки, популяризація в інтернет-медіа, ЗМІ. Проект продемонстрував інноваційну культурну практику для рівнян та бібліотекарів області. Ініціатива отримала схвальні відгуки журі Конкурсу, проте не реалізована. Конкурс визнано таким, що не відбувся.

– *«Цифрова пам'ять Рівного: створення онлайн-платформи «Рівне та рівняни у фотографіях»* (підготовлено спільно з відділом інформаційних технологій та електронних ресурсів; конкурс грантів Голови Рівненської обласної державної адміністрації та Голови Рівненської обласної ради у галузі літератури, театрального, музичного, образотворчого мистецтва, хореографії, народного мистецтва, кінематографії для створення і реалізації творчих проектів). Мета – запропонувати громаді Рівного

інноваційну культурну практику, спрямовану на цифрове документування історії Рівного та його жителів через оцифрування 1000 фотографій із сімейних архівів рівнян та їхнього представлення на бібліотечній онлайн-платформі. Саме фотографія розкриє економічне, соціальне, культурне життя рівненської громади з XIX ст. (професійна діяльність, вулиці і будівлі, світське життя рівнян, події міста, родини та їх традиції, побут, одяг, гастрономія, свята, уподобання і хобі, інше). Бібліотека та жителі міста у партнерстві стануть творцями контенту, який забезпечить збереження культурної спадщини Рівного і зробить його доступним для дітей, молоді, освітян, дослідників, науковців, представникам туристичної сфери та культурних індустрій, громаді. Реалізовано проєкт у 2021 році [24, с.42].

Програма «Бібліотека для людей з інвалідністю. Соціальні послуги»

Обслуговування людей з інвалідністю та людей похилого віку є одним із пріоритетних напрямів роботи КЗ «Рівненська ОУНБ» РОР. Для різних вікових категорій та з різними категоріями організовано:

– творчі вечори з рівненською письменницею Тетяною Войтович «Я вершник крилатої думки». Основна мета і меседж – сприяння продуктивній інтеграції в соціум людей з інвалідністю за допомогою розбудови та популяризації інтелектуальних майданчиків для творчості. Остання зустріч митців приурочена Міжнародному Дню людей з інвалідністю. Під час заходу також відбулася презентація нового випуску інформаційного бюлетеня для людей з інвалідністю «Inva.net»;

– презентація нового проєкту «Торкнутися слова. Це можливо!» – креативної інклюзивної книги виготовленої із застосуванням універсального дизайну, надрукованого рельєфно-крапковим шрифтом Брайля та плоско друкованим збільшеним шрифтом. У заході взяли участь члени команди проєкту: Ніна Асеева, відповідальна за розповсюдження інклюзивної книги та Іванна Тимошук, автор ідеї створення проєкту, які розповіли про проєкт, про книгу, роботу над нею;

– свято «Золота осінь» для молоді з інвалідністю громадської організації «Спілка інвалідів із дитинства «Передзвін» за участю здобувачів вищої освіти спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» Рівненського державного гуманітарного університету.

– практичні заняття з логопедичної та психологічної корекції для молоді з інвалідністю громадської організації «Спілка інвалідів із дитинства «Передзвін», за участю здобувачів вищої освіти спеціальності «Спеціальна освіта. Логопедія» Рівненського державного гуманітарного університету;

– Три онлайн-вікторини для учнів: «Дари осені», «У світі тварин», «Обери здоровий спосіб життя» для учнів 2 класу (з порушенням інтелектуального розвитку) Рівненського обласного навчально-реабілітаційного центру. Це – нова форма роботи, яку запровадила бібліотека під час пандемії. Незважаючи на те, що зустріч була на відстані, спілкування проходило в дружній теплій атмосфері. На початку вікторини демонструвалася тематична презентація, діти з ентузіазмом виконували поставлені перед ними завдання.

Упродовж року бібліотеку традиційно відвідували вихованці Рівненського навчально-реабілітаційного центру «Особлива дитина», з якими разом відзначали цікаві календарні дати, проводили майстер-класи, читали вголос книжки, переглядали фільми: секрети ліплення з легкого пластиліну, коментований перегляд різдвяного анімаційного фільму «Грінч» тощо.

У 2018 році започатковано новий формат проведення циклу бібліотечних заходів у рамках проєкту «Невипадкові зустрічі» – відеоінтерв'ю. Завдяки співпраці із «Студенською соціальною службою» РДГУ записано інтерв'ю зустріч із В. Рожком, чемпіоном Європи серед юніорів, майстром спорту України міжнародного класу серед спортсменів із порушенням опорно-рухового апарату, учасником кубку світу з пауерліфтингу. Запис опублікований на Youtube каналі бібліотеки. Кількість переглядів – 38 [24, с.37].

Реалізації соціально-значимих ініціатив бібліотеки сприяла проєктна діяльність. Упродовж року, працівники бібліотеки реалізували проєкт «Бібліотека – інклюзивний простір для молоді», в рамках якого проведено:

➤ 3 тематичні тренінги для молоді та батьків, які виховують дітей з інвалідністю на теми «Безбар'єрне статеve виховання молоді з інвалідністю», «Ми виховуємо дитину з порушеннями слуху», «Як зрозуміти та спілкуватися з дитиною з порушенням слуху» (75 осіб).

➤ 3 веб-конференції на теми: «Булінг у молодіжному середовищі» (33 перегляди), «Трудова діяльність неповнолітніх» (15 переглядів), «Правова відповідальність підлітка» (1965 переглядів), опубліковані на Youtube каналі бібліотеки.

➤ 3 тренінги з використання сучасних гаджетів для молоді з інвалідністю по зору.

➤ 15 занять «Стем-рінг» із розвитку творчого та практичного мислення за допомогою сучасних техсервісів.

➤ 1230 індивідуальних розвивальних занять для дітей з порушенням слуху (14 дітей).

➤ 8 майстер-класів із різних мистецьких технік для молоді з інвалідністю громадської організації «Спілка інвалідів з дитинства «Передзвін» (40 осіб). Серед них: «Вінок-оберіг – символ миру та щастя», «Листівка до свята» (до Дня Незалежності України), «Оригінальні підставки для

канцтоварів», «Ключниця з фетру», «Виготовлення прикрас для оформлення подарунків», «Фенечки зі стрічок», «Об'ємна листівка до Дня захисника України», об'ємна аплікація «Осінь парасолька».

➤ 10 інклюзивних екскурсій вулицями Рівного [25, с. 46].

Навчання слабозорих та незрячих у секторі Інтернет-центру «Окуляр». Упродовж 2024 року бібліотека підтримувала діяльність Інтернет-центру «Окуляр». Основам комп'ютерної грамотності навчено – 10 осіб. Індивідуальні практичні заняття з освоєння смартфонів прийшли отримати 10 осіб. Відвідали Інтернет-центр «Окуляр» понад 200 осіб [25, с.46].

Протягом півроку бібліотека організувала проведення занять із вивчення і вдосконалення англійської мови для членів Національної збірної команди України з пауерліфтингу серед спортсменів із порушенням зору.

Формування ресурсів для людей з інвалідністю:

Упродовж 2024 року працівники відділу працювали над створення аудіо контенту для незрячих та слабозорих, представленого на сайті «Аудіобібліотека» (<http://audio.lib.rv.ua/>). Зокрема, відредаговано 12 книг рівненських авторів та 34 випуски інформаційного бюлетеня «Інва.net»:

- ✓ Мусман Х. «Місто моє розстріляне» (132 с.)
- ✓ Захарченко О. «Хутір» (236 с.)
- ✓ Мазаний В. «Тінь павука» (160 с.)
- ✓ Топська Н. «Артемій Ведель» (65 с.)
- ✓ Дідич З. «Фіалки тюремних мурів» (139 с.)
- ✓ Захарченко О. Вертеп (285 с.)
- ✓ Долман А. «Невдаха, або Ласкаво прошу до мого світу» (104 с.)
- ✓ Іванова Л. «Моє літературне Полісся. Краєзнавча читанка для учнів 2-4-их класів» (196 с.)
- ✓ Лимич А. «Ельвіра в Країні Котів» (120 с.)
- ✓ Цимбалюк Є. «Редут» (176 с.)
- ✓ Шпилевська А. «Симфонія хаосу» (154 с.)
- ✓ Бассараба В. «Калинова кров» (70 с.)
- ✓ Медведева О. «Рівненський буквар» (148 с.)

Крім цього, на сайті «Аудіобібліотека» відкрито нову рубрику «Рівняни з інвалідністю – стипендіати», де представлено 5 аудіоподкастів про людей з інвалідністю з Рівненщини, які стали стипендіатами Голови облдержадміністрації, облради та міського Голови [20].

Продовжувалась планова робота з формування сайту «Освітній навігатор». Для рубрик «Нова українська школа» та «Особлива дитина» опрацьовано і додано 36 матеріалів із методики викладання шкільних дисциплін, розроблених вчителями області та міста.

Соціалізації людей з інвалідністю сприяє їх участь в інклюзивних культурних заходах. Упродовж 2024 року проведено 15 заходів, які відвідали понад 300 осіб з інвалідністю різних категорій та людей старшого віку. Найбільш позитивних відгуків отримали такі заходи, як:

– лекція-зустріч «Кулінарні вечорниці» за участю Тетяни Войтович, Голови Рівненської обласної благодійної організації для інвалідів та пенсіонерів «Обличчям до істини». Зустріч присвячена темі «Кулінарні традиції Рівненщини», яка розпочалася з розповіді про історію традиційної української кухні, зокрема кухні Рівненської області, яку підготували студенти III курсу Рівненського коледжу економіки та бізнесу. Під час зустрічі відбулася презентація кулінарного каталогу «Смакуй рівненське: автентичні страви та напої» та проєкту ГО «Агенція сталого розвитку міста» «Кулінарна спадщина Рівненщини: МАЦІК»;

– лекція-бесіда «Подорож пряними ліками» за участю вчительки біології Рівненської ЗОШ № 23 Жанна Пурій. У заході взяли участь люди з порушеннями зору та поважного віку. Лектор розповіла про різні пряні рослини, окріп, петрушку, цибулю, часник, шафран, селеру, куркуму, корицю, ваніль, лавр, коріандр, різні види перцю, паприку та інші. Учасники заходу дізналися, де ростуть ті чи інші пряні рослини, звідки вони походять, скільки вони коштували колись та які з них цінилися на вагу золота;

– презентація персональної інклюзивної виставки «Мистецтво на дотик» різьбляра Станіслава Кремньова. На експонатах, створених технікою різьби по дереву, були представлені історичні та туристичні об'єкти Рівненської, Волинської, Львівської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької та Закарпатської областей. Роботи, виготовлені на липових дощечках, є тактильними, що дозволило людям із порушеннями зору та незрячим насправді оцінити та пізнати предмети виставки;

– вебінар «Такі ж як ми, але інші. Як комунікувати з дітьми з аутизмом» за участі Зоряни Вуїв, лікаря педіатра-неонатолога, спеціаліста з альтернативної комунікації PECS, спеціаліста з сенсорної інтеграції, Голови правління благодійної організації «Фонд «Крила віри». Під час зустрічі висвітлена тема комунікативної взаємодії з дітьми з розладами аутичного спектру, формування навичок, особливості та форми комунікації дітей з аутизмом. Вебінар проводився до Міжнародного дня поширення інформації про аутизм. Участь у заході взяли батьки, які

виховують дітей з розладами аутичного спектру та працівники інклюзивно-ресурсних центрів;

– «Свято з запахом чорнобривців» для вчителів з інвалідністю та освітян поважного віку. У програмі заходу представлені художні виступи дитячих колективів Клеванської спеціальної школи № 1 для дітей з порушеннями зору, активістів Рівненського обласного відділення УТОГ, а також відбулася прем'єра показу інклюзивної вистави з аудіодискрипцією та перекладом жестовою мовою «Старий кухар» К. Паустовського. Ролі у театралізованому дійстві виконали: люди з інвалідністю Костянтин Асеев та Дмитро Мурдза, завідувачка відділом соціокультурної діяльності бібліотеки Ірина Усович. Супровід аудіодискрипцією здійснила Світлана Фостій, а переклад жестовою мовою забезпечила Любов Глух. Над створенням аудіодискрипції працювали спеціалісти відділу – Петро Поліщук та Михайло Боболович. Текст вистави на українську мову переклала Тетяна Войтович;

– цикл бібліотечних заходів «Невипадкові зустрічі», які проводилися у партнерстві з Інва-спортом та «Студенською соціальною службою» Рівненського державного гуманітарного університету. У вересні відбулася зустріч із паралімпійцями, видатними спортсменами області, призерами Паралімпійських ігор у Токіо-2021 – Юлією Іваницькою (дзюдоїстка) та Миколою Синюком (спортсмен із параканое), які розповіли про власні поразки та перемоги, ціну медалі міжнародних змагань, поділилися порадами, лайфхаками. Вродовж 2024 року також здійснено запис 3 відеоінтерв'ю з Світлоною Фостій, композиторкою, авторкою і виконавицею пісень, піаністкою та психологинею, Наталією Дячук, рівнянкою, співачкою, лауреаткою багатьох творчих конкурсів та Петром Поліщуком, бібліотекарем, тренером Інтернет-центру «Окуляр» КЗ «Рівненська ОУНБ» РОР, керівником відокремленого підрозділу Всеукраїнської громадської організації людей з інвалідністю по зору «Генерація успішної дії» у Рівненській області. Записи опубліковані на Youtube каналі бібліотеки. Кількість переглядів – 144 [25, с.47];

– презентація інклюзивного проєкту «Маленький Круасан у великому світі». Проєкт реалізований Всеукраїнською громадською організацією людей з інвалідністю по зору «Генерація успішної дії» за фінансової підтримки Українського культурного фонду. За проєктом видано серію з 7 інклюзивних навчально-пізнавальних видань «Маленький Круасан у великому світі» та виготовлено до них 7 розвиваючих відео пластилінової анімації. Книги спрямовані на навчання дітей, зокрема й дітей з інвалідністю, а також покликані сприяти соціалізації, адаптації дітей з інвалідністю до навколишнього середовища, пізнання світу та побуту, вивчення основних правил поведінки у суспільстві, зокрема, правил пожежної безпеки, дорожнього руху, надання першої домедичної допомоги, правил поводження у громадських місцях тощо. До серії книг увійшли історії, пов'язані одним героєм та сюжетною лінією, покликані сприяти швидкій адаптації дітей до навколишнього середовища.

До серії увійшли такі книги: «Круасан-офіціант», «Круасан-пішохід», «Круасан-спортсмен», «Круасан-рятувальник», «Круасан-лікар», «Круасан-модник», «Круасан-чепурун». Кожна книга видана у багатьох форматах (плоскодрукований збільшений кегль, шрифт Брайля, аудіоформат MP3, DAISY, ілюстрації кольорові тактильні, зроблені за допомогою крапкового тиснення на картоні). Також, створено 7 серій розвиваючих фільмів із застосуванням пластилінової анімації та з дублюванням жестовою мовою. Книги та відео можуть використовуватися навчальних і виховних закладах інклюзивної освіти з навчальною, виховною, адаптивною та розвиваючою метою;

– презентація інклюзивної виставки архітектурної спадщини Волині. Це проєкт громадської організації «Студія розвитку туристичного іміджу малих міст», який був реалізований за підтримки Українського культурного фонду. У межах проєкту оцифровано та створено 10 тактильних моделей відомих пам'яток архітектури Рівненської, Волинської та Хмельницької областей. Також створено путівник шрифтом Брайля та аудіогід із тифлокоментарем. Виставка орієнтована на людей з порушенням зору, однак була цікава і широкому загалу відвідувачів [20].

Організація роботи бібліотеки для людей старшого віку.

Упродовж 2024 року у Секторі інтернет-центру пройшли консультаційні курси люди старшого віку (12 груп, 66 осіб). Індивідуальні практичні заняття з оволодіння смартфоном для людей старшого віку (10 осіб).

Люди старшого віку запрошувалися і брали участь у заходах «вихідного дня», культурно-мисрецьких заходах, клубах, майстер-класах, висвітлені у програмі «Читання: книги, постаті, події». Активно відвідували оздоровчу «Хаду», «Ушу».

Любителів поезії та людей, що пишуть вірші або прозу, але не є фаховими письменниками, вже шостий рік об'єднує «Поетичне коло». У 2024 році відбулося лише сім засідань групи, проте була проведена плідна творча робота у онлайн форматі, в наслідок якої готується до випуску спільний поетичний збірник (13 учасників) [25, с.59].

Також продовжилася співпраця з «Університетом третього віку», з якими організовано 15 зустрічей на базі бібліотеки. Бібліотека сприяла в організації зустрічей для відвідувачів групи

«Фенікс» (під керівництвом священника В. Поровчука). На заходи цієї групи запрошувалися працівники Рівненського обласного краєзнавчого музею, письменники Рівненщини, лікарі, науковці.

У 2025 р. відділ абонементу продовжував роботу з обслуговування 52 користувачів з обмеженими фізичними можливостями та пенсіонерів на дому, яким видано понад 250 книг, 20 журналів, 12 аудіокниг [20].

Висновок. Інклюзія – це принцип, під яким розуміється можливість кожної людини, незалежно від когнітивних, фізичних, соціальних чи інших особливостей, мати доступ до отримання інформації та культурних ресурсів на рівних правах з всіма членами суспільства. Під це трактування підлягає створення середовища, яке є зручним, доступним та зрозумілим для всіх. Інклюзивний доступ до інформації та культурних ресурсів для людей з інвалідністю – це не лише бажання, а конституційне право кожної людини.

Публічні бібліотеки, як соціокультурні установи, адаптовують власний простір та послуги для забезпечення рівного доступу до знань і культурної спадщини. Завдяки використанню різноманітних інклюзивних технологій та адаптованих матеріалів, наприклад, аудіо- відео- з субтитрами, книг шрифтом Брайля, спеціальних комп'ютерних програм для осіб із порушеннями зору чи слуху, бібліотеки забезпечують рівний доступ до інформації для всіх користувачів. Крім того, для людей з обмеженими фізичними можливостями часто створюються адаптовані інтер'єри бібліотек, з пандусами, спеціальними комп'ютерними станціями та зонами відпочинку, що сприяє створенню безбар'єрного простору.

Бібліотеки сприяють інтелектуальному розвитку користувачів з інвалідністю, їхній інтеграції в суспільство. Від запровадженого інклюзивного доступу до інформації та культурних послуг в бібліотеках залежить освіченість, розвиток особистості.

В Україні налічується майже 40.000 бібліотечних установ різних категорій. Проте лише невелика кількість із них є безбар'єрними, інклюзивними, пристосованими для людей з інвалідністю, тому, як бачимо, є ще над чим працювати і до чого прагнути.

Список використаної літератури

1. Васильченко С. Бібліотечно-інформаційне обслуговування людей з обмеженими можливостями. *Бібл. вісн.* 2002, № 1. С. 37-41.
2. Вовк Н. Роль івент-менеджменту як бібліотечної інновації в підвищенні привабливості публічних бібліотек: аналіз тенденцій та успішних практик. *Вісн. Кн. палати.* 2024 № 7. С. 32-38.
3. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація: монографія; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського; наук. ред. Г.І. Ковальчук. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.
4. Горючий В. А. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс: монографія; НАНУ, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. 355 с.
5. Гранчак Т. Дистантні форми використання інформаційних ресурсів бібліотеки як фактор демократизації; *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* Київ, 2012. Вип. 23. С. 233-245.
6. Долинська І. Бібліотека як один із центрів реабілітації та інтеграції в суспільстві користувачів з обмеженими можливостями. *Бібл. планета.* 2007. № 1. С.13-16.
7. Жукова В. Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства. *Бібл. вісник.* 2014. № 3. С. 3-7.
8. Кунанець Н. Е. Система бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів з особливими потребами в Україні: історія, методологічні засади, перспективи : автореф. дис. ... д-ра із соц. комунікацій : 27.00.03 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2013. 39 с.
9. Кунанець Н. Е. Інформаційно-бібліотечне обслуговування користувачів з особливими потребами : історія та сучасність : монографія; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Галицька видавнича спілка, 2013. 439 с. : іл., табл.
10. Кабаренкова Є. Бібліотека у забезпеченні можливостей для старшого покоління. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* : зб. наук. пр. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. Київ, 2022. Вип. 65. С. 207–216.
11. Лапшина М. Змінюючи життя: інклюзивна практика бібліотеки для людей з порушеннями зору та реабілітація військових у Рівному Блог lib4you «Бібліотека — місце сили» 14.05.2025 URL: <https://blog.lib4you.org.ua/zminyuuyuchy-zhyttya-inklyuzyvna-praktykabiblioteky-dlya-lyudej-z-porushennyamy-zoruta-reabilitacziya-vijskovyh-urivnomu/>
12. Литвин А. В. Використання новітніх технологій у бібліотеках, що обслуговують читачів з вадами зору. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами:* Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Ун-т «Україна», 2005. С.150–153.
13. Литвин А. В. Особливості класифікації та специфіка бібліотечного обслуговування читачів з вадами зору. *Вісн. Кн. палати.* 2005. № 7. С. 26–29.
14. Мар'їна О. Ю. Бібліотека у процесах формування цифрового контенту. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2012. № 2. С. 41–46.

15. Мапа інноваційних послуг публічних бібліотек Рівненщини : огляд інновац. бібл. досвідів та впровадж. бібл. послуг; Рівнен. обл. універс. наук. б-ка ; ред.-упоряд.: Н. П. Волян ; ред.: О. М. Зень ; відп. за вип.: О. Л. Промська. Рівне : [б. в.], 2017. 40 с.
16. Методичні рекомендації з питань створення безбар'єрного простору в публічній бібліотеці / Уклад. Розколупа Н. Нац. бібліотека України ім. Ярослава Мудрого. Київ. 2024. 54 с. URL: <http://surl.li/nfmbvr>
17. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р Верховна рада України. Законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
18. Остапчук Ю. Бібліотечно-інформаційне забезпечення користувачів із порушенням зору: (із досвіду Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки). *Вісн. Кн. палати*. 2018. № 3. С. 48-50.
19. Паламаренко В. Бібліотечні інновації як основа розвитку центрів культурно-дозвілєвих послуг. *Вісн. Кн. палати*, 2025. № 4. С. 16-22.
20. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. Сайт Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://lib.rv.ua/>
21. Рівтін О. Як адаптувати сайт для людей із порушеннями зору. URL: <https://ain.ua/2021/12/06/yak-adaptuvaty-sajt-dlya-lyudej-izporushennyamy-zoru/>
22. Романуха З. Безбар'єрний доступ до інформації користувачів з порушеннями зору в Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2017. № 4. С. 12–14.
23. Стенцель Є. Що таке інклюзивність та безбар'єрність? Інклюзія в Україні. 02.06.2025. Beetroot Academy. Блог. URL: <https://beetroot.academy/blog/inklyuzivnist-ta-bezbariarnist>

Неопубліковані джерела:

24. Звіт про роботу Комунального закладу «Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради за 2020 рік / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка. Рівне, 2020. 73 с. — Принтерний друк.
25. Звіт про роботу Комунального закладу «Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека» Рівненської обласної ради за 2024 рік / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка. Рівне, 2024. 92 с. — Принтерний друк.

Reference

1. Vasylychenko S. Bibliotechno-informatsiine obsluhovuvannya liudei z obmezhenymy mozhlyvostiamy. *Bibl. visn.* 2002, № 1. S. 37-41.
2. Vovk N. Rol ivent-menedzhmentu yak bibliotechnoi innovatsii v pidvyshchenni pryvablyvosti publichnykh bibliotek: analiz tendentsii ta uspihnykh praktyk. *Visn. Kn. palaty*. 2024 № 7. S. 32-38.
3. Voskoboinikova-Huzieva O. V. Stratehii rozvytku bibliotechno-informatsiinoi sfery Ukrainy: henezys, kontseptsii, modernizatsiia: monohrafiia; NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho; nauk. red. H.I. Kovalchuk. Kyiv : Akademperiodyka, 2014. 362 s.
4. Horovyi V. A. Sotsialni informatsiini komunikatsii, yikh napovnennia i resurs: monohrafiia; NANU, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv, 2010. 355 s.
5. Hranchak T. Dystantni formy vykorystannia informatsiinykh resursiv biblioteky yak faktor demokratyzatsii; *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*. Kyiv, 2012. Vyp. 23. S. 233-245.
6. Dolynska I. Biblioteka yak odyin iz tsentriv reabilitatsii ta intehtatsii v suspilstvi korystuvachiv z obmezhenymy mozhlyvostiamy. *Bibl. planeta*. 2007. № 1. S.13-16.
7. Zhukova V. Transformatsiia biblioteky v infrastrukturi hlobalnoho informatsiinoho suspilstva. *Bibl. visnyk*. 2014. № 3. S. 3-7.
8. Kunanets N. E. Systema bibliotechno-informatsiinoho obsluhovuvannya korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy v Ukraini: istoriia, metodolohichni zasady, perspektyvy : avtoref. dys. ... d-ra iz sots. komunikatsii : 27.00.03 / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. Kyiv, 2013. 39 s.
9. Kunanets N. E. Informatsiino-bibliotechno obsluhovuvannya korystuvachiv z osoblyvymy potrebamy : istoriia ta suchasnist : monohrafiia; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nats. un-t «Lviv. politekhnika». Lviv : Halytska vydavnycha spilka, 2013. 439 s. : il., tabl.
10. Kabarenkova Ye. Biblioteka u zabezpechenni mozhlyvostei dlia starshoho pokolinnia. *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho : zb. nauk. pr. ; NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho, Asots. b-k Ukrainy*. Kyiv, 2022. Vyp. 65. C. 207–216.
11. Lapshyna M. Zminiuiuchy zhyttia: inkliuzyvna praktyka biblioteky dlia liudei z porushenniamy zoru ta reabilitatsiia viiskovykh u Rivnomu Bloh lib4you «Biblioteka — mistse syly» 14.05.2025 URL: <https://blog.lib4you.org.ua/zminiuyuchy-zhyttia-inklyuzyvna-praktykabiblioteky-dlya-lyudej-z-porushennyamy-zoru-ta-reabilitacziya-vijskovyh-urivnomu/>
12. Lytvyn A. V. Vykorystannia novitnikh tekhnolohii u bibliotekakh, shcho obsluhovuiut chytachiv z vadamy zoru. Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy: Materialy VI mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : Un-t «Ukraina», 2005. S.150–153.
13. Lytvyn A. V. Osoblyvosti klasyfikatsii ta spetsyfika bibliotechnoho obsluhovuvannya chytachiv z vadamy zoru. *Visn. Kn. palaty*. 2005. № 7. S. 26–29.
14. Marina O. Yu. Biblioteka u protsesakh formuvannia tsyfrovoho kontentu. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*. 2012. № 2. S. 41–46.

15. Мапа innovatsiinykh posluh publichnykh bibliotek Rivnenshchyny : ohliad innovats. bibl. dosvidiv ta vprovadzh. bibl. posluh; Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka ; red.-uporiad.: N. P. Volian ; red.: O. M. Zen ; vidp. za vyp.: O. L. Promska. Rivne : [b. v.], 2017. 40 s.
16. Metodychni rekomendatsii z pytan stvorennia bezbariernoho prostoru v publichnii bibliotetsi / Uklad. Rozkolupa N. Nats. biblioteka Ukrainy im. Yaroslava Mudroho. Kyiv. 2024. 54 s. URL: <http://surl.li/nfmbvr>
17. Natsionalna stratehiia iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. Skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 kvit. 2021 r. № 366-r Verkhovna rada Ukrainy. Zakonodavstvo. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
18. Ostapchuk Yu. Bibliotechno-informatsiine zabezpechennia korystuvachiv iz porushenniam zoru: (iz dosvidu Rivnenskoï oblasnoï universalnoï naukovoï biblioteki). Visn. Kn. palaty. 2018. № 3. S. 48-50.
19. Palamarenko V. Bibliotechni innovatsii yak osnova rozvytku tsentriv kulturno-dozvillievkykh posluh. Visn. Kn. palaty, 2025. № 4. S. 16-22.
20. Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka. Sait Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka. URL: <https://lib.rv.ua/>
21. Rivtin O. Yak adaptuvaty sait dlia liudei iz porushenniamy zoru. URL: <https://ain.ua/2021/12/06/yak-adaptuvaty-sajt-dlya-lyudei-izporushennyamy-zoru/>
22. Romanukha Z. Bezbariernyi dostup do informatsii korystuvachiv z porushenniamy zoru v Rivnenskoï oblasnii universalnii naukovi bibliotetsi. Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka. 2017. № 4. S. 12–14.
23. Stentsel Ye. Shcho take inkliuzyvnist ta bezbariernist? Inkliuziia v Ukraini. 02.06.2025. Beetroot Academy. Bloh. URL: <https://beetroot.academy/blog/inklyuzivnist-ta-bezbariernist>

Neopublikovani dzherela:

24. Zvit pro robotu Komunalnogo zakladu «Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka» Rivnenskoï oblasnoï rady za 2020 rik / Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka. Rivne, 2020. 73 s. — Prynternyi druk.
25. Zvit pro robotu Komunalnogo zakladu «Rivnenska oblasna universalna naukova biblioteka» Rivnenskoï oblasnoï rady za 2024 rik / Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka. Rivne, 2024. 92 s. — Prynternyi druk.

UDC 316.7

INCLUSIVE PRACTICES IN THE SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES OF THE RIVNE REGIONAL UNIVERSAL SCIENTIFIC LIBRARY

Maryna SHATROVA — assistant professor, candidate of
historical sciences, Rivne State Humanitarian University, Rivne

This study aims to identify and analyze current trends in the field of inclusive socio-cultural activities, using the activities of regional cultural institutions, in particular, the Rivne Regional Universal Scientific Library, as a case study.

Research Methodology. The research is based on the analysis of twenty-two key sources, including individual publications, articles from peer-reviewed journals and serial editions, as well as conference proceedings. The multidimensional and interdisciplinary nature of the topic has led to the development of a substantial body of scholarly literature addressing the subject both directly and indirectly. These works cover the fields of cultural studies and general library science.

Results. A structural analysis was carried out to examine the implementation of socially significant community initiatives through the project activities of the Rivne Regional Universal Scientific Library and its cultural experience in adopting inclusive practices.

Originality. The article attempts to identify and describe specific projects, including «*Library – an Inclusive Space for Youth*» (competition organized by the Regional State Administration's Department for Youth and Sports); «*Cultural Leader's Workshop*» (competition of the Department for Information Activities and Communication with the Public of the Rivne Regional State Administration); «*Read, Listen, Watch: Pro Art*» (competition of the Ukrainian Cultural Foundation); «*Military Personnel Read Ukrainian... And What Do You Read?*» (mini-grant competition of the NGO "Rivne Regional Branch of the Ukrainian Library Association"); «*Digital Memory of Rivne: Creating an Online Platform Rivne and Rivne Residents in Photographs*» (prepared jointly with the Department of Information Technologies and Electronic Resources; grant competition of the Head of the Rivne Regional State Administration and the Head of the Rivne Regional Council in the fields of literature, theater, music, visual arts, choreography, folk art, and cinematography for the creation and implementation of creative projects); and the «*Library for People with Disabilities: Social Services*» programme.

Practical Significance. The findings may serve as a basis for developing conceptual frameworks for the further advancement of inclusive practices in the socio-cultural activities of the Rivne Regional Universal Scientific Library.

Key words: cultural service, accessibility, inclusion, persons with disabilities.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2025
Отримано після доопрацювання 27.02.2025
Прийнято до друку 2.03.2025